

بررسی مسؤلیت مدنی در دوران اپیدمی بیماری های فراگیر

حسین اسماعیلی^{۱*}، سید یدالله صالح پور^۲، سید مرتضی موسوی سادات^۳

چکیده

زمینه و هدف: هدف این پژوهش بررسی مسؤلیت مدنی در دوران اپیدمی بیماری های فراگیر می باشد، دولت ها با توجه به توانایی ها و اختیاراتی که دارند می توانند از شیوع بیشتر بیماری های واگیردار پیشگیری کنند افرادی که کوتاهی کنند و باعث بیماری دیگری شوند می بایست ضررهای مادی یا معنوی به وجود آمده را هراندازه که باشد، جبران کنند.

روش بررسی: پژوهش حاضر به صورت توصیفی تحلیلی و کتابخانه ای انجام شده است، سؤال اصلی پژوهش این است که چه اشخاص حقیقی یا حقوقی در قبال خسارت های بیماری های فراگیر مسؤلیت دارند؟

یافته ها: آنچه از متون دینی و حقوقی استخراج شده است نشان می دهد اگر دولت یا مردم در وظایفشان نسبت به جلوگیری و مهار بیماری های واگیردار کوتاهی کنند، مسؤل بوده و باید از عهده ی خسارات وارد شده برآیند. این خسارات اگر به صورت عمد باشد، می تواند قصاص نفس باشد، اگر غیر عمد باشد، دیه تعلق می گیرد. یافته های این پژوهش متوجه انتقال دهندگانی است که از بیماری خود خبردارند، و اگر شخصی از بیماریش خبر نداشته باشد، و باعث سرایت بیماری واگیر دار شود با تسبیب می توان آن را ثابت کرد.

نتیجه گیری: مردم و دولت وظیفه دارند از بیماری های فراگیر جلوگیری کنند، بنابراین افرادی که مبتلا به ویروس های خاصی هستند، باید دقت کنند که این ویروس را به دیگران انتقال ندهند. اگر به طور عمد آن را انتقال دهند، مجازات شده و باید از عهده خسارات برآیند و اگر سهوی باشد، باید خسارات مالی وارد شده را جبران کنند. مستندات قانونی فراوانی برای اثبات تکلیف دولت، در مقابل بیماری های واگیر در قوانین و مقررات داخلی و بین المللی وجود دارد که با تکیه بر آنها و مبانی حقوقی، باید در مطالعات آتی، بررسی شود.

کلمات کلیدی: خسارت، ضمانت اجرا، دولت، مردم، بیماری های واگیردار

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه فقه و حقوق دانشگاه پیام نور، تهران، ایران hosain_esmaily@pnu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، واحد الیگودرز، دانشگاه آزاد اسلامی، لرستان، ایران seyadyadolhahsalehpoor389@gmail.com

۳. عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران s.m.moosavi@pnu.ac.ir

مقدمه

قدرت، به همان اندازه که اختیار می‌آورد، مسؤلیت هم ایجاد می‌کند. اختیار بدون مسؤلیت یا مسؤلیت بدون اختیار در قاموس حقوق بی‌معناست. به موجب قواعد مسؤلیت مدنی، دولت نیز مانند دیگر اشخاص اگر بر اثر بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، سهل‌انگاری، عدم رعایت مقررات و قوانین و اصول و نظامات موجب و مسبب ایراد خسارت به دیگری شود، باید آن را جبران کند. در این اصل که دولت در اعمال خود مسؤلیت دارد، تردیدی نیست (ماده ۱۱ قانون مسؤلیت مدنی). اگر کارمند دولت به سبب بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی موجب خسارت شود، خود او مسؤل جبران است. اما اگر ایراد خسارت ناشی از رفتار نادرست سازمان اداری، کمبود یا نقص وسایل و ادوات و مواد مورد استفاده یا کیفیت بهره برداری از آنها باشد دولت مسؤل است (۱).

جامعه بشری جامعه‌ای پویا، در حال حرکت، دگرگونی، پیشرفت و تازه شدن در ابعاد و ساحت‌های مختلفی است. لازمه جدایی ناپذیر این پویایی و حرکت مداوم، ظهور و بروز پدیده‌های جدید و به دنبال آن برخی حوادث، آسیب‌ها و مشکلاتی است که گاه به شکل فزاینده و خطرناکی دامن‌گیر جامعه انسانی می‌شود. یکی از رخدادهایی که گاه و بی‌گاه جامعه بشری را تهدید می‌کند بروز بیماری‌های جدیدی است که به صورت طبیعی یا با دستکاری و دخالت بشر به وجود آمده و زندگی و سلامت افراد جامعه را به مخاطره می‌اندازد. شیوع ویروس کرونا (کوید ۱۹) که گستره و ابعاد مختلف زندگی (فردی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی...) بشر را تحت تأثیر قرار داده است، موضوع امکان و عدم امکان مسؤلیت مدنی اشخاص (حقیقی و حقوقی) در قبال این بیماری به عنوان یک پرسش جهانی مطرح شده است. ناقل ویروس کرونا اعم از اینکه شخص حقیقی باشد یا حقوقی با انجام فعل یا ترک فعل در برابر همه خسارات (مادی، معنوی، اموال، ابدان، عین،

منفعت...) مسؤل است» (۲). این پژوهش به این سوال پاسخ می‌دهد که مسؤلیت افراد و دولت در قبال خسارت‌های ویروس های مسری چگونه است؟ پژوهش حاضر به صورت توصیفی تحلیلی، و با بهره مندی از روش کتابخانه‌ای انجام شده است، که در پی اثبات مسؤلیت افراد و دولت است که اگر در مهار ویروس‌ها کوتاهی کنند، اگر ثابت شود این کوتاهی‌ها عمدی بوده قصاص نفس را به دنبال دارد اگر هم کوتاهی‌ها خطایی باشد باید دیه پرداخت کنند. این پژوهش می‌تواند در این زمینه نوآور و رهگشا باشد. قانون اساسی، دولت را به تأمین و حفظ و ارتقای بهداشت عمومی موظف دانسته است (اصل ۲۹). حفاظت از جان مردم در برابر بیماری‌های واگیر از مهم‌ترین مصادیق بهداشت عمومی است. مجموعه دستگاه‌ها و سازمان‌ها می‌بایست آمادگی لازم را برای اتخاذ تدابیر و اقدامات مناسب برای ارتقای ظرفیت جامعه و دستگاه‌های مسؤل برای مقابله با بحران به شکلی داشته باشند که خسارات مادی و انسانی ناشی از بحران به حداقل کاهش یابد (قانون مدیریت بحران ماده ۳ بند چ). به طور کلی بهداشت عمومی، بخشی از نظم عمومی است که مراقبت از آن از تکالیف دولت است. «اعتقاد بر این است که دولت می‌تواند با اقتدار و اختیاراتی که دارد تا حدود زیادی از شیوع بیماری‌های واگیردار پیشگیری کند و در صورت سهل‌انگاری در انجام وظایف و تکالیف خود باید مسؤل جبران خسارات وارد شده به زیان دیدگان باشد. مستندات قانونی متعدد برای اثبات اصل تکلیف دولت در قبال بیماری‌های واگیر در قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی وجود دارد که با تکیه بر آنها و مبانی حقوقی و گاه فلسفی، باید بررسی شود» (۳).

روش بررسی

این پژوهش از نوع توصیفی و تحلیلی پیمایشی است و از نظر نوع داده، کیفی است. روش گردآوری داده در این پژوهش روش کتابخانه‌ای است. مزیت و نوآوری این پژوهش به این

قرار گرفته است؛ بنابراین ایشان نظریات بالا را درست تلقی نمی‌نمایند. در صورتی که آن‌چه در قانون مسؤلیت مدنی ما مقبول گشته است، بیشتر نظریه تقصیر می‌باشد (۱۰).

مسؤلیت در لغت به معنای مورد پرسش و سؤال واقع شدن است. در تعریف اصطلاحی آن آمده است: «تعهد قانونی شخص است به دفع ضرر دیگری که توسط وی به او وارد آمده است، خواه این ضرر ناشی از تقصیر وی باشد یا از فعالیت او ایجاد شده است. تعریف ساده از مسؤلیت مدنی آن است که شخصی که با دیگری رابطه‌ی قراردادی ندارد - به عبارت دیگر قراردادی نبسته است - ولی به دیگری خسارت وارد کرده است. به عبارت دیگر در هر مورد که شخصی موظف به جبران خسارت دیگری باشد، می‌گویند در برابر او مسؤلیت مدنی دارد یا ضامن است. هر عقل سلیمی چنین حکم می‌کند که هر کس به دیگری ضرر بزند باید آن را جبران کند، مگر در مواردی که ورود ضرر به دیگری، قانونی باشد یا ضرری که به شخص وارد شده است، ناروا و نامتعارف جلوه نکند» (۴). باتوجه به آنچه بیان شد کسی که به دیگری ضرر می‌رساند باید از عهده‌ی خسارت برآید چه ضررجانی باشد مثل قتل یا نقص عضو، یا مالی باشد مثل این که در اثر روشن کردن آتش در کنار اموال دیگران باعث آتش سوزی در ملک دیگری شود. مسؤلیت ناشی از انتقال بیماری مسری فقط مختص بیماران است که از بیماری خود اطلاع دارند و اگر فردی با عدم اطلاع از بیماری خود باعث انتقال بیماری واگیردار شود با مبانی اثبات و تسبیب می‌توان آن را ثابت کرد. نخستین نگاه‌ها‌ی مربوط به جبران خسارت و مسؤلیت کیفری ناشی از ابتلا به بیماری‌های مسری در دکترین حقوقی و رویه قضایی فرانسه شکل گرفت که وارد حقوق ایران نیز شده است (۵). در بررسی کلمه مسؤلیت در این پژوهش، ابتدا به بررسی مسؤلیت مدنی در متون خواهیم پرداخت، در لغت مدنی به معنای شهری، اسم منسوب به شهر و مدینه می‌باشد. در اصطلاح فقه و حقوق به اموری اطلاق می‌گردد

است که در این پژوهش به مسؤلیت مدنی دولت پرداخته شده و مبانی مسؤلیت دولت را بر اساس سه نظریه تحلیل کرده است. اولین نظریه‌ای که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته شده است عبارت است از نظریه تقصیر. قانون در اکثر موارد به این نظریه متکی است، در این نظریه خواهان جهت دریافت خسارت، باید ثابت نماید خواننده به ارتکاب تقصیر، زیانی به او وارد نموده است. نظریه بعدی نظریه خطر است. به موجب این نظریه لازم نیست موجب تقصیری در انجام عمل شود؛ همین که از عمل خطر آفرین وی خسارتی به وجود آید چه در انجام آن عمل مرتکب تقصیر گشته یا نگشته باشد، مسؤل بوده و باید خسارت وارد شده را جبران کند. نظریه‌ی دیگری که در این پژوهش به بررسی آن پرداخته شده است، نظریه تضمین حق است. بر اساس این نظریه هر فرد حق دارد در جامعه ایمن و سالم زندگی کند و از اموال خود سود جوید، همه وظیفه دارند که به حقوق دیگران احترام گذارند و ایمنی سایرین را به خطر نیندازند؛ همین که حقی زایل شود باید وسیله تلف کننده آن جبران گردد. یکی از مسایل دیگری که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، قاعده لاضرر است که بیان می‌کند که رابطه سببیت که یکی از ارکان مسؤلیت مدنی می‌باشد.

پژوهش حاضر علاوه به بررسی مسؤلیت دولت به مسؤلیت مدنی افراد در بیماری‌های مسری و به مسؤلیت مدنی براساس نظام جبران و مسؤلیت کیفری انتشار دهندگان آن و به مسؤلیت شرعی و اخلاقی آنان، پرداخته است. در ادامه این پژوهش به بررسی مفاهیم استخراج شده از متون مورد مطالعه خواهیم پرداخت. همانطور که ذکر شد؛ در رابطه با این موضوع اینکه فرد، مسؤل اعمال خویش باشد، چهار نظریه‌ی تقصیر، ایجاد خطر، مختلط و تضمین حق، وجود دارد. طرفداران نظریه مذکور اعتقادشان بر این است که هرکس در جامعه حقی دارا می‌باشد و حق مذکور نیز از طرف مقررات جاری مورد حمایت

که مربوط به ادعای مدنی و حقوقی (در مقابل کیفری) ترتیب جبران خسارت صدمات حقوقی و مالی باشد. در هر موردی که فرد ناچار از جبران خسارت دیگری باشد، گفته می‌شود؛ در مقابل او مسؤلیت مدنی دارد مسؤلیت مذکور ناشی از اختیارات و اراده انسان می‌باشد (۶). تفاوت مسؤلیت مدنی با مسؤلیت اخلاقی در چندین جنبه مطرح است: اول اینکه مسؤلیت اخلاقی به معنی احساس گناه می‌باشد و جنبه شخصی دارد اما مسؤلیت مدنی چهره‌ی اجتماعی می‌باشد و تا خطایی در بیرون به وقوع نپیوندد، مسؤلیتی هم به وقوع نخواهد پیوست. دوم آنکه در مسؤلیت مدنی؛ ایراد ضرر، شرط و از ارکان مسؤلیت است اما در مسؤلیت اخلاقی، ملاک شرم‌ساری وجدان می‌باشد. همچنین مسؤلیت اخلاقی فاقد ضمانت اجرایی می‌باشد (۷). بنابر آنچه بیان شد مسؤلیت مدنی به این معنا است که فرد در مقابل خطایی که انجام داده است، مسؤل جبران آن می‌باشد اعم از جانی یا مالی ولی در مسؤلیت اخلاقی جنبه شخصی وجود دارد برخلاف مسؤلیت مدنی که نوعی مسؤلیت اجتماعی است، مسؤلیت اخلاقی ضمانت اجرایی را به دنبال، ندارد. در خصوص قلمرو مسؤلیت مدنی باید گفت: مسؤلیت مدنی در جایی می‌تواند موجود باشد که میان دو نفر هیچ قرارداد و پیمانی وجود نداشته باشد و یکی از آن دو به دیگری به خطا یا به عمد ضرر بزند. به موارد مذکور مسؤلیت مدنی یا خارج از قرارداد عنوان می‌گردد (۸). صرف وجود ضرر و ارتکاب عمل نامشروع سبب جبران خسارت نمی‌گردد و باید میان ضرر وارده، عامل و فعل زیان بار، رابطه سببیت احراز گردد. به نحوی که عرف نیز به آن شهادت دهد (۹). در ادامه پژوهش و با توجه به موضوع این پژوهش، تعاریف زیر را در نظر خواهیم گرفت:

دولت: تعاریف متفاوتی در خصوص دولت مطرح شده است. بحث‌های عمومی، مفهوم دولت را در معناهای مختلف استفاده می‌نمایند، اکثر نویسندگان، مفاهیم «حکومت» و «دولت» را

به یک معنا به کار می‌برند. به دیگر سخن، در برخی از تعاریف، دولت هم ردیف با حکومت و در بعضی تعاریف، صفت مشخص کننده و یکی از عناصر آن بیان گشته است.

خسارت: خسارت از نظر لغوی مصدر و به معنای ضرر کردن، زیان بردن، زیان دیدن، زیانکاری و زیان و از دست دادن دارایی یا حق است (۱۱). بنابراین خسارت هم به زیان وارد شده و هم به مالی که برای جبران این زیان باید به متضرر پرداخت شود، اطلاق می‌گردد. بر این اساس حقوق‌دانان عبارات مختلفی را در معنای ضرر به کار برده‌اند، برای مثال: عده‌ای ضرر را خلاف نفع و سود، نقص در حق و عده‌ای دیگر آن را ضرر نفع دانسته‌اند (۱۲). به نظر می‌رسد که مفهوم خسارت و ضرر عبارت است، از هر کاستی و نقصانی که به مال، حق مالی، جسم، حیثیت، شهرت یا عواطف شخص، به طور ناروا و ناخواسته، از طرف دیگری وارد شود (۱۳). این تعریف تا حدودی با تعریف بعضی از فقها که ضرر را به مطلق نقصان و کاستی در نفس، عضو، مال و حیثیت تعریف کرده‌اند مشابهت و نزدیکی دارد (۱۴).

ویروس کرونا: خانواده بزرگی از ویروس‌ها و زیر مجموعه کرونا هستند که از ویروس سرماخوردگی معمولی تا عامل بیماری‌های شدیدتری همچون سارس، مرس و کووید ۱۹ را شامل می‌شود. کروناویروس‌ها در دهه ۱۹۶۰ کشف شدند و مطالعه بر روی آن‌ها به طور مداوم تا اواسط دهه ۱۹۸۰ ادامه داشت. این ویروس به طور طبیعی در پستانداران و پرندگان شیوع پیدا می‌کند، با این حال تاکنون هفت کروناویروس منتقل شده به انسان، کشف شده‌است. آخرین نوع آن‌ها، کروناویروس سندرم حاد تنفسی ۲ (SARS-CoV-2)، در دسامبر ۲۰۱۹ در شهر ووهان چین، با آغاز همه‌گیری در انسان شیوع پیدا کرد. کرونا ویروس پس از مدت کوتاهی تمام جهان را درگیر کرد (۱۵).

یافته‌ها

تحلیل مبانی مسؤلیت مدنی دولت در قبال شیوع و ابتلا

مردم به ویروس‌های مسری

نظریه تقصیر: مقنن در مواد ۳۳۱ و ۳۳۵ قانون مدنی نظریه تقصیر را مورد پذیرش قرار داده، رکن اصلی مسؤلیت را «عمد و مسامحه و تقصیر» در نظر گرفته است. قانون مسؤلیت مدنی نیز، در اکثر موارد، به نظریه تقصیر متکی می‌باشد. بر اساس نظریه مذکور، مسؤلیت افراد و دولت، در حالتی قابل طرح می‌باشد که آنان در انجام عمل زیان بار و خسارت بار، مرتکب تقصیری شده باشند. به موجب نظریه مذکور، تنها علتی که می‌تواند، مسؤلیت فردی را در خصوص جبران خسارت توجیه نماید، وجود رابطه سببیت یا علیت، تقصیر وی و ضرر وارده است. «به موجب همین امر، خواهان جهت دریافت خسارت، باید ثابت نماید خوانده با ارتکاب تقصیر، زبانی به او وارد نموده است» (۱۶).

نظریه خطر: ماده ۳۲۸ قانون مدنی، که عامل زیان را چه در ایجاد خسارت تقصیر نداشته یا داشته باشد، مسؤل و ضامن جبران خسارت تلقی می‌کند، می‌توان ماده مذکور را بر اساس نظریه خطر، تفسیر نمود. «به موجب نظریه خطر، جهت مسؤل تلقی کردن فرد، احتیاجی نیست که در انجام عمل خسارت بار، مرتکب تقصیری گشته باشد، بلکه همین که از عمل خطر آفرین وی خساراتی به وجود آید، چه در انجام آن عمل مرتکب تقصیر گشته شده یا نگشته باشد، مسؤل بوده و باید خسارت وارده را جبران نماید» (همان، ۴۸).

نظریه تضمین حق: بر اساس نظریه مذکور، هر فرد در جامعه حق دارد که ایمن و سالم زندگی نماید و از اموال خود سود جوید. این حق به سبب مقررات که حمایت شده است و ضمانت اجرای حمایت مذکور، مسؤلیت مدنی متجاوز می‌باشد؛ همه وظیفه دارند که به حقوق سایرین احترام گذارند و ایمنی سایرین را به خطر نیندازند. همین که حقی زایل شود، باید به

وسیله تلف کننده آن جبران گردد (۱۷).

مستندات حقوقی مسؤلیت دولت در مقابله با ویروس‌های

مسری

در این خصوص مستندات قانونی و حقوقی چندی همچون قاعده لاضرر، تسبیب، قانون مسؤلیت مدنی وجود دارد که در ادامه به بررسی آن خواهیم پرداخت.

قاعده لاضرر: ارتباط این قاعده می‌تواند به عنوان بسیاری از احکام از جمله مسؤلیت دولت واقع شود «مسؤلیت مدنی در نظام‌های حقوقی جهان یک اصل پذیرفته شده حقوقی است که بی‌تردید، می‌توان از این اصل، به عنوان اصلی مترقی و همچنین پیشگیرانه نام برد، در نظام‌های حقوقی غربی مبانی مختلفی برای مسوولیت مدنی، برشمرده‌اند، این مبانی عبارتند: از نظریه تقصیر، نظریه خطر و نظریه مختلط. این سه نظریه کم و بیش در حقوق ایران نیز، ورود کرده است. ولی در حقوق اسلامی، قاعده لاضرر به عنوان مبانی مسوولیت مدنی، معرفی شده است. تفاوتی که میان مسؤلیت مدنی در حقوق غربی و حقوق اسلامی وجود دارد این است که در نظام‌های حقوقی غرب، اصل مسؤلیت مدنی، طی قرون اخیر به مباحث حقوقی ورود کرده است و تمامی نظرات و تحلیل‌هایی که از سوی صاحب نظران در این خصوص مطرح شده است، به چند قرن اخیر بازمی‌گردد، حال آنکه در حقوق اسلام، سابقه این اصل به صدر اسلام بازمی‌گردد؛ چراکه راوی حدیث لاضرر که مبنای این اصل قرار گرفته، پیغمبر اسلام (ص) است. چنانچه معنای مشهور بین عامه مسلمین از قاعده لاضرر در نظر گرفته شده، این قاعده مانند سایر قواعدی که وجود آنها در شرع مقدس اسلام ثابت است، می‌تواند به عنوان علت منصوصه برای بسیاری از احکام مورد استفاده واقع شود (۱۸).

رابطه سببیت: این رابطه، در کنار ضرر و فعل زیان بار، یکی از ارکان مسوولیت مدنی می‌باشد در ارتباط با جرم انگاری

کارهایی که سبب بیماری واگیردار می‌شود، دو جنبه را باید در نظر گرفت:

الف) از یک منظر تصویب این قوانین در عمل ممکن است بی‌فایده باشد، در نظر بگیرد فردی علی‌رغم ابتلا به این ویروس برای انجام کارهای روزمره و تأمین هزینه‌های زندگی در محل کار خود حضور یابد و پروتکل‌های بهداشتی را رعایت نکند و نیز برای فرار از جریمه و مجازات علائم بیماری خود را مخفی کند و دروغ بگوید. پس چه بهتر است هزینه‌های مربوط به جرم انگاری، تعقیب و مجازات متهمین را صرف مقوله آموزشی و پیگیری نمود.

ب) از منظر دیگر اعمال قوانین برای جلوگیری از شیوع بیشتر بیماری باعث می‌شود مردم نسبت به رفتارهای خود با احتیاط بیشتری عمل کرده و احیاناً با مسامحه و تقصیر خود موجبات به خطر انداختن حیات و سلامت خود و دیگران را فراهم نمایند. به نظر ما اگر چه جرم انگاری رفتارهای انتقال دهنده بیماری مسری بهترین راه ممکن برای جلوگیری از گسترش این بیماری واگیر محسوب نمی‌گردد؛ لکن در برخی شرایط به ویژه زمانی که بیمار با عمل عامدانه خود سبب ابتلا دیگری را فراهم می‌آورد کارگشا و مؤثر خواهد بود (۱۹).

مسؤولیت قانونی بیماران مبتلا به بیماری واگیردار

این بیماری برای سالمندان و افراد با بیماری زمینه‌ای خطرناک است و اگر شخص ناقل با علم به وجود علائم بیماری خویش دستورات قرنطینه را رعایت نکند و قصد آسیب رساندن به دیگران در وی محرز شود؛ در صورت بروز خسارت جانی، مرتکب قتل عمد شده و دارای مسؤلیت مدنی و کیفری است. در هر جامعه‌ای عمل به قانون و وظایف قانونی به عنوان زیر بنای تمام روابط اجتماعی و بقای اساس اجتماع مورد پذیرش واقع شده است پس به ناچار باید با قانون شکنان برخورد مناسب صورت پذیرد تا تجاوز آنان از مرزهای ترسیم شده از

سوی مراجع ذی صلاح و قانونگذار نتواند اخلال در نظم عمومی به وجود آورد و همچنین دیگران را نیز تشویق به ارتکاب تخلف نسازد. براین اساس مراجع مسؤل می‌بایست کسانی که مانع از رسیدن اشخاص به حق قانونی خویش می‌شوند یا از ادای حقوق دیگران و انجام تکالیف خویش امتناع می‌ورزند را مجبور به کنار گذاشتن تخلف و مانع تراشی کنند و در صورتی که سودی نبخشد با استناد به قانون با اشخاصی که امنیت زیستی جامعه و شهروندان را تهدید می‌کنند، به عنوان مجموعه‌ای از اقدامات پیشگیرانه برای کاهش خطر انتقال بیماری‌های عفونی توسط گونه‌های مهاجم که تهدید محسوب می‌شود برخورد کند. یکی از راهکارهای جلوگیری از انتقال بیشتر بیماری در جامعه که مقامات بهداشتی نیز بر آن تأکید دارند قرنطینه افرادی است که به ویروس مسری مبتلا شده یا دارای علائم ابتلا به ویروس هستند.

مسؤولیت مدنی افراد در بیماری کرونا

مسؤولیت به معنای تعهد شخص در اثر تقصیر مقابل زیان دیده است؛ در واقع فردی که به اشخاص دیگر ضرر مادی یا معنوی برساند باید پاسخگو باشد و عدم رعایت پروتکل‌های بهداشتی مصداق تقصیر است. در خصوص مسؤلیت مدنی باید ۳ رکن: ضرر، فعل زیان بار و رابطه سببیت مد نظر قرار گیرد. در مورد رکن اول می‌توان این را متصور شد که فرد اطلاعی از ناقل بودن خود نداشته باشد و نداند که زیانی وارد می‌کند. اما در رکن دوم، فرد می‌داند فعلی را که انجام می‌دهد یکی از افعال محتمل برای انتقال بیماری است و در این خصوص می‌توان از باب مسؤلیت مدنی ورود کرد. در رابطه با رکن سوم هم وقتی فعل زیان بار از روی آگاهی به اینک می‌تواند باعث انتقال بیماری شود انجام گیرد، رابطه سببیت میان این فعل و زیان وارده، یعنی انتقال بیماری قابل احراز است. به زودی پرونده‌های زیادی در ابعاد و پیامدهای متعدد، ناشی

۴. در نظام جبران، مسئولیت مدنی و کیفری به هم نزدیک می‌شوند. عامل زیان به این دلیل باید خسارت وارده را جبران نماید که مسئولیت مدنی او، بدل از مسئولیت کیفری است. در واقع کسی که باید مجازات می‌شد، تنها تحول حقوق کیفری در طول زمان، مسئولیت وی را تخفیف داده است. در پاره‌ای از موارد نیز جبران خسارت با کیفر همراه می‌شود. برای مثال؛ سارق هم خسارات مالباخته را می‌پردازد و هم امکان دارد که دستش از جرم برای همیشه کوتاه شود. چنانکه گفته شد، این جنبه از نظام جبران، با تئوری مسئولیت عام ارتباط می‌یابد؛ چرا که مسئولیت مدنی دولت ممکن است ناشی از خطای عواملی باشد که به دلیل داشتن رابطه مستقیم با دولت (کارمندان) یا غیر مستقیم (پیمانکاران) در بروز حادثه قهری نقش داشته‌اند، یا در شرایطی که توان پیشگیری از آن را داشته‌اند، به این کار مبادرت نورزیده‌اند» (۲۰، ص ۲۱۲). طبق آنچه بیان شد اگر فردی باعث خسارت به دیگری شود باید جبران کند آنچه از روایات استفاده می‌شود، پیامبر فرمود: «هرکس در راه مسلمانان ناودانی از دیوار خویش به سمت راه خارج کند، یا چاه دستشویی بکند، یا میخی بکوبد، یا چهارپای خویش رابندد، یا چاله‌ی بکند، و چیزی بر آن بر خوردن نماید و از بین برود آن شخص ضامن است» (۲۱).

مسئولیت کیفری انتشار دهندگان ویروس‌های مسری در ایران

در ماده ۲۲ قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و واگیردار مصوب ۱۱ خرداد ۱۳۲۰ مقرر شده: «اشخاصی که مانع اجرای مقررات بهداشتی می‌شوند یا در اثر غفلت باعث انتشار یکی از بیماری‌های واگیر دار می‌شوند به هشت روز تا دو ماه حبس تأدیبی و ۵۱ تا ۵۰۰ ریال و یا به یکی از این دو کیفری محکوم می‌شوند». «بنظر می‌رسد وفق قانون مجازات اسلامی مصوب؛ اگر غفلت در انتشار ویروس موجب تحقق جنایت

از بیماری کرونا مطرح می‌شود؛ طبق ماده ۲۲ قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و بیماری‌های واگیردار، اشخاصی که مانع اجرای مقررات بهداشتی شوند یا در اثر غفلت باعث انتشار یکی از بیماری‌های واگیر دار شوند به هشت روز تا دو ماه حبس تأدیبی و ۵۱ تا ۵۰۰ ریال جزای نقدی و یا به یکی از این دو کیفر محکوم می‌شوند. اکنون خلاء قانونی در زمینه مسئولیت مدنی ناشی از انتقال ویروس کرونا به دیگران وجود ندارد و در گذشته ماده ۱۹ قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و بیماری‌های واگیردار، اصلاح و بیماری‌های دیگری به فراخور زمان به آن اضافه شده است.

مسئولیت مدنی بر اساس نظام جبران

نظام مذکور دارای ویژگی‌های زیر است:

۱. ورود خسارت مقدم، شرط جبران است. بنابراین نمی‌توان نسبت به خساراتی که ورود آنها محل تردید یا رابطه سببیت بین عامل ادعایی و زیان به طور حتم معلوم نیست، تقاضای جبران نمود. در نظام جبران وقوع فعل، شرط حتمی تحقق حق مطالبه جبران خسارت به شمار می‌آید.
۲. در نظام جبران خسارت تنها در حدی که به طور قطع ثابت باشد، پرداخت می‌گردد.
۳. ممکن است این بحث مطرح شود که مسئولیت جبران در حالتی که ناشی از عامل یا مبنای جدید باشد، علی‌الأصول شامل مال نمی‌گردد و فقط جان انسان را در بر می‌گیرد. این تحلیل بر هیچ دلیل منطقی مبتنی نیست و به همین خاطر طرفداری نیافته است. زیرا در حقوق مسئولیت، تفاوتی بین زیانهای جانی و مالی از حیث جبران ندارد و هر چند جبران خسارات جانی اولویت دارد، زیانهای مالی نیز دارای اهمیت است و جبران آنها همان فلسفه جبران را به همراه دارد. این بحث به ویژه در مواردی محرز است که زیان مالی بالنسبه وسیع و جبران آن از سوی اشخاص خصوصی غیر ممکن باشد.

علیه نفس و نقص در اعضا و منافع شخصی گردد، در اینصورت قانون مجازات اسلامی موجب نسخ ضمنی ماده ۲۲ قانون طرز جلو گیری از بیمارهای واگیردار مصوب ۱۳۲۰ گردیده و در غیره آن یعنی اگر موجب جنایت نگردد ولی شخصی را مبتلا کرده و گرفتار معالجه و درمان آن نماید، مطابق قانون موصوف قابل تعقیب کیفری و مجازات است و بابت هزینه های متعارف معالجه و درمان آن مقصر مسؤل جبران آن می باشد (۲۲). بنابراینچه بیان شد اگر افرادی در اثر انتشار ویروسی باعث زیان به جامعه شوند مسؤل بوده و باید خسارات وارد شده را جبران کنند اعم از خسارت جانی یا مالی.

مسؤلیت شرعی افراد مبتلا به بیماری واگیردار

در فرض انتقال عمدی، چنانچه قصد کشتن وجود داشته باشد، سه نظر میان فقهای معاصر دیده می شود.

«نظر اول: برخی فقها آن را به دلیل وجود ضابطه قتل عمدی، عمد و موجب قصاص می دانند» (محمد تقی بهجت و سید علی خامنه ای، گنجینه آرای فقهی قضایی، سوال کد ۹۰۹۴)(۲۳).

«نظر دوم: بعضی دیگر از فقها به شرط اینکه فاصله زمان انتقال و فوت نسبتاً کوتاه باشد، قتل عمدی و موجب قصاص می دانند» (موسوی اردبیلی، گنجینه آرای فقهی قضایی، سؤال کد ۱۷۹).

«نظر سوم: یکی از فقها آن را شبه عمد و موجب دیه می داند» (مکارم شیرازی، گنجینه آرای فقهی قضایی، سؤال کد ۱۷۹ و ۸۱۴۱).

«اما چنانچه قصد کشتن وجود نداشته باشد، قتل شبه عمدی و دیه به عهده قاتل است» (موسوی اردبیلی، گنجینه آرای فقهی قضایی سؤال ۱۷۹ و آقای بهجت، گنجینه آرای فقهی قضایی سؤال کد ۹۰۹۴)، «ولی در صورتی که انتقال آن بدون قصد بوده باشد، به لحاظ عدم قصد فعل و نتیجه مانند

اینکه دست فرد مبتلا به ویروس ایدز مجروح و خونی شده باشد و ناگهان دست خونی او با زخم باز منتقل الیه برخورد کرده و ویروس به او منتقل گردد یا ناگهان فرد مبتلا به ویروس کرونا دچار عطسه شده و ویروس به دیگری منتقل شود، رفتار او خطای محض بوده و دیه به عهده عاقله می باشد» (آقای بهجت، گنجینه آرای فقهی قضایی، سؤال کد ۹۰۹۴)؛ «چنان که طبق تبصره دو ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی در مورد بند پ این ماده در صورت عدم اثبات آگاهی و توجه مرتکب به کشتن بودن رفتار نسبت به مجنی علیه، جنایت غیر عمدی محسوب می شود. بیماران ناقل در صورت نقض دستورات مقامات بهداشتی بر اساس موازین فقهی مسؤلیت دارند. اخیراً پایگاه اطلاع رسانی مکارم شیرازی، در بخش سؤالات شرعی این مرجع تقلید، در پاسخ به سوالی مبنی بر اینکه چنانچه در اثر سهل انگاری افراد مبتلا به بیماری های واگیردار و عدم توجه به رعایت بهداشت، این بیماری به دیگران سرایت کند و موجب بروز خسارت گردد، آیا ضامن هستند؟ آمده است: در صورتی که این کار سبب ابتلای به بیماری خطرناک منتهی به مرگ می شود دیه تعلق می گیرد و آن فردی که باعث شده باید دیه را بپردازد و اگر فقط هزینه درمانی سنگینی دارد آن را باید بپردازد. این پاسخ که نتیجه اجتهاد از قواعد فقهی (ضمان، تسبیب، اتلاف و لاضرر) است، در قانون مجازات نیز تبلور یافته و حقوق کیفری نیز مؤید آن است. رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز بر آن تأکید کردند و فرمودند: نباید از دستورات بهداشتی تخطی شود زیرا خداوند ما را موظف کرده است در قبال سلامت خود و دیگران احساس مسؤلیت کنیم بنابراین هر چه به سلامت جامعه و جلوگیری از شیوع این بیماری کمک کند، حسنه و هر چه به شیوع آن کمک کند، سیئه است. و تأکید ایشان در فرمایشات اخیرشان با مسؤلین وزارت بهداشت بر لزوم رعایت نکات و دستورات بهداشتی در ایام این چنینی از سوی افراد است» (۲۴).

مسئولیت اشخاص

دولت‌ها مسئول هستند. (اصل ۲۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)، «به علاوه قانون اساسی در اصل ۲۸ به امکان فعالیت اقتصادی از طریق بهره‌مندی از شغل مناسب و تکلیف دولت بر تمهید شرایط لازم برای اشتغال به کار با شرایط مساوی دلالت دارد. فعالیت اقتصادی فراتر از اصول یاد شده ذیل اصول ۴۳ و ۴۴ هم مورد توجه مقنن قانون اساسی بوده و بنا بر این حق فعالیت اقتصادی مانند حق داشتن سلامت در زمره حقوق مصرح آحاد افراد جامعه و تکلیف دولت است. قانون اساسی در مقدمه اقتصاد را وسیله، نه هدف دانسته و همانطور که در بند ۶ از اصل دوم و غالب بندهای ذیل اصل سوم ذکر شده است، کرامت انسانی اولی و بر آن تأکید شده است. ملاحظه ارزش و کرامت نوع بشر نیز بر اساس آموزه‌های دینی اسلام و حتی سایر ادیان ابراهیمی پوشیده نیست. اهمیت و ارجحیت سلامت و کرامت آدمی با مذاقه در این اصول به خوبی معلوم و به همین دلیل وقتی تعارضی بین این دو حق ایجاد می‌شود، حق سلامت ارجحیت بر حق فعالیت اقتصادی دارد این حقیقت با رجوع به مقدمه قانون اساسی که اقتصاد را وسیله می‌داند نه هدف، برجسته می‌شود. اسقاط حق در قواعد حقوقی در صورت تعارض نیز امری بعید و ناشناخته نیست. در تعارض حق فعالیت و حق حیات و سلامت، تردیدی نیست که حیات و سلامت ارجحیت دارد و این استنتاج با رجوع به اصول موصوف و مبانی شریعت مستند و مستدل است» (همان، ۳۸).

بیماری‌های واگیردار و مسئولیت دولت‌ها

در ماده چهارم قانون مقرر می‌کند؛ «هرگاه یک خطر عمومی استثنایی (فوق العاده) موجودیت ملتی را تهدید کند و این خطر رسماً اعلام شود، کشورهای طرف این میثاق می‌توانند تدابیر خارج از الزامات مقرر در این میثاق به میزانی که وضعیت ایجاب می‌کند را اتخاذ کنند، مشروط به اینکه

تدابیر مزبور با سایر الزاماتی که طبق حقوق بین الملل دارند مغایرت نداشته باشد و منجر به تبعیض منحصرأً برای نژاد، رنگ، جنس، زبان اصلی که منشأ مذهبی یا اجتماعی داشته باشد، نشود. مقررات این میثاق به دلیل تصویب به مثابه قانون داخلی و لازم الاجراست.

همانطور که در اکثر کشورها دولت ورود کرده و برای حفظ سلامت مردم تدابیری اتخاذ شده و این امر در ایران بر عهده ستاد مقابله با کرونا است. در بند (و) از سر فصل نخست مصوبه شماره ۱۳۸۵/۰۷/۵ مورخ ۴/۲۷/۱۵۸۱۴ الف وزارت کشور تصریح شده است: «پرداخت خسارت به اشخاص حقیقی در اثر اغتشاشات و بحرانها» از تکالیف دولت می‌باشد.

هر مصوبه‌ای که این ستاد صادر می‌کند همگی در حکم قانون است «رعایت این مصوبات با شیوع بیماری کرونا برای دستگاه‌ها و مردم الزامی است و اگر فردی اعمالی را مرتکب و بر اثر رعایت نکردن پروتکل‌های بهداشتی، به ویروس کرونا مبتلا و منجر به انتقال آن به دیگران شود، مقصر است. البته برخی اعضا حقوقی شورای نگهبان بر این موضوع انتقاداتی داشتند که به موجب اصل ۳۶ قانون اساسی، حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها به موجب قانون باشد و ستاد ملی کرونا صلاحیت جرم انگاری و وضع مجازات در خصوص تخلف از دستورالعمل‌های بهداشتی را ندارد و اگر تعیین مجازات جدیدی لازم باشد، صرفاً در صلاحیت مجلس، با تأیید شورای نگهبان است. در اکثر کشورها برای جلوگیری از شیوع ویروس کرونا، دولت ورود کرده و برای حفظ سلامت مردم تدابیری اتخاذ می‌شود که این امر در ایران بر عهده ستاد مقابله با کرونا قرار دارد.

همچنین دولت مصوبات ستاد مقابله با کرونا را به سند تبدیل کرد و در واقع این ستاد شخصیت حقوقی داشته و اعتبار مصوبات آن فراتر از مجلس شورای اسلامی است. همچنین طبق ماده ۲۹ قانون اساسی نیز برخورداری از تأمین

اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کار افتادگی، بی سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح و نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و... حقی است همگانی و دولت مکلف است طبق قوانین از محل در آمد های عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای تک تک افراد کشور تأمین کند و دولت باید بر اساس وظیفه ذاتی خود صندوقی برای جبران خسارت تعبیه کند» (۲۴).

بحث

شیوع کووید ۱۹ در ایران یک مشکل جدی است، قانون مدیریت بحران بند ب- ماده ۲). مقابله با چنین مشکلی وظیفه دولت‌هاست. قانون اساسی، دولت را به تأمین و حفظ و ارتقای بهداشت عمومی موظف دانسته است (اصل ۲۹). حفاظت از جان مردم در برابر بیماری‌های واگیر از مهم‌ترین مصادیق بهداشت عمومی است. مجموعه دستگاه‌ها و سازمان‌ها می‌بایست آمادگی لازم را برای اتخاذ تدابیر و اقدامات مناسب برای ارتقای ظرفیت جامعه و دستگاه‌های مسؤل برای مقابله با بحران به شکلی داشته باشند که خسارات مادی و انسانی ناشی از بحران به حداقل کاهش یابد (قانون مدیریت بحران ماده ۳ بند چ). به طور کلی بهداشت عمومی، بخشی از نظم عمومی است که مراقبت از آن از تکالیف دولت است. آنچه از مجموع قوانین و مستندات بیان شد این است که افراد و دولت

اگر در جهت مهار ویروس‌های مسری کوتاهی نکنند؛ در صورتی که هم امکانات لازم را در اختیار داشته باشند، مقصر شناخته شده و باید از عهده خسارات وارده برآیند و جبران کنند. اگر این کوتاهی‌ها عمدی بوده است، حکم قتل عمد را دارد و اگر هم سهوی بوده است؛ بازهم رافع مسؤلیت از آنان نمی‌شود. باید از عهده‌ی خسارات وارد شده به مردم برآیند که این خسارات می‌تواند اعم از پرداخت دیه و یا دیگر خسارات مالی که به آنها وارد شده است باشد.

نتیجه‌گیری

مسؤلیت کیفری ناشی از ابتلا به بیماری‌های مسری در دکتین حقوقی و رویه قضایی فرانسه شکل گرفت که وارد حقوق ایران نیز شده است. با توجه به قوانین استنادی اگر افرادی با غفلت خویش موجب ورود ویروس در ایران شده و یا اینکه با علم به ابتلای فرد یا شهری در پیشگیری و جلوگیری از شیوع آن کوتاهی و غفلت کرده‌اند و یا شخصی علیرغم علم و اطلاع به ابتلای ویروس موجب تلف جان و مال مردم شده است، علاوه بر مسؤلیت کیفری شخصی که عامل بیماری کشنده بوده، به عنوان مسؤلین حفظ سلامت بهداشت افراد و جامعه مستوجب تعقیب کیفری و جبران خسارات وارده به مبتلایان ویروس هستند، از نظر شرعی هم می‌توان به قاعده لاضرر و قاعده اتلاف و قاعده تسلیط استناد کرد.

References

1. Nowrozi, Cambys, (2020), Government's responsibility in compensating for damages caused by Corona, Shargh newspaper, dated 6/1/1400
2. Mohammadi Jorkuye, Ali, (2019), Liability due to the transmission of infectious diseases and viruses, Islamic Law, Volume 17, Number 64.
3. Al-San, Mustafa, (2012), Government's civil responsibility for infectious diseases (case study: Covid-19), Legal Research Journal, Volume 23, Special issue of Law and Corona.
4. Jafari Langroudi, Mohammad Jaafar, (2009), Expanded on Legal Terminology, p. 225, Tehran, Ganj Danesh Publications.
5. Faizabadi, Elham, (2019), examining the responsibility of individuals and the government for the damages caused by the corona virus, new approaches in Islamic studies, second year, number 4.
6. Ansari, Masoud, (2004), p. 1771, encyclopedia of private law, third volume, Tehran, Mihrab Fikar.
7. Katouzian, Nasser, (1980), non-contractual obligations (forced guarantee), second edition, p. 183, Tehran University Press, Tehran.
8. Omid Zanjani, Abbas Ali, (2002), Maghabyat Daman, p. 57, first edition, Tehran, Mizan Publishing House.
9. Qasimzadeh, Seyyed Morteza, (1980), Principles of Contracts and Obligations, 8th edition, p. 20, Tehran, Justice Press.
10. Katouzian, Nasser, (1980), non-contractual requirements (forced guarantee), second edition, p. 447, Tehran University Press, Tehran.
11. Moin, Mohammad, (2002), Farhang Farsi, Volume 3, Amirkabir Publications, Tehran.
12. Esmaili, Mohsen, (2008), theory of damage, p. 35, first edition, Amirkabir Publications, Tehran.
13. Bariklou, Alireza, (2018), p. 61, Civil Responsibility, second edition, Mizan Publications, Tehran.
14. Naini, Mohammad Mirza, (1975), Maniyah al-Talib, volume three, first edition, page 378, Al-Nashar al-Islami Institute, Qom.
15. Tavakli, Ahmed, Vahdat, Ketayoun, (2018), New 2019 coronavirus: a new emerging disease in the 21st century, Bimonthly Journal of Southern Medicine, year 22, number 6.
16. Mirdadashi, Seyyed Mehdi, (2013), Civil Liability of Public Institutions in Iranian and Egyptian Laws, first edition, pp. 43-48, Tehran, Mofid University Publications.
17. Katouzian, Nasser, (2013), civil rights, non-contractual obligations, compulsory guarantee - civil liability, first volume, first edition, p. 208, Tehran, Tehran University Press.
18. Gholamalizadeh Kajo, Mohammad and Ghazi, Ali, (2019), Civil liability of the government in damages caused by the corona virus, the first national conference on law, jurisprudence and culture, Shiraz
19. Mohammadi Jorkuye, Ali, (2019), Liability due to the transmission of infectious diseases and viruses, Islamic Law, Volume 17, Number 64, p. 210.
20. Hiraamili, Muhammad ibn al-Hassan (1913), Wasal al-Shia, vol. 19, p. 182, Dar al-Hiya Publications, Beirut.
21. Rahdarpour, Hamed and Chengai, Farshad, (2020), Criminal liability due to the transmission of the corona virus in the criminal law of Iran, the first international research conference on law, political science and legal responsibility of medical personnel, Tehran
22. Majdara, Ali Reza and Heydari Khorasani, Mohammad Javad and Ikhlesi, Mehdi, (2020), Liability assessment of the unknowing transmission of the corona disease, the first national conference on health, jurisprudence and law, p. 34.
23. The Treasury of Jurisprudential Opinions, (2002), Judicial Jurisprudence Research Center, Nasherqza, Tehran.
24. Mehra, Nasreen, (2019), Government's responsibility in compensating the victims of Corona, Volume 23, Laws and Corona special issue, p. 148.

Examining Civil Liability During Epidemics of Widespread Diseases

H. Esmaily^{1*}, S.Y. Salehpoor², S.M. Moosavi Sadat³

Abstract

Background and Objective: The purpose of this research is to investigate the civil responsibility during the epidemic of widespread diseases, according to the abilities and powers that governments have, they can prevent the spread of infectious diseases. People who fail to cause another disease should be compensated for the material or spiritual losses that have occurred. let them compensate.

Methods and Materials: The current research has been carried out in a descriptive, analytical and library form, the main question of the research is which natural or legal persons are responsible for the damages caused by widespread diseases?

Results: What has been extracted from the religious and legal texts shows that if the government or the people fail in their duties to prevent and control infectious diseases, they should be responsible and bear the responsibility for the damages caused, these damages can be self-retribution if it is intentional, or compensation is awarded if it is unintentional. The issues that are addressed by those who transmit contagious viruses to others, which affect those who transmit contagious diseases, affect people who are aware of their illness, and if a person is not aware of his illness and causes the spread of a contagious disease, it can be justified. proved it.

Conclusion: The findings of this research showed that the people and the government have the duty to prevent widespread diseases, therefore, people who have a certain virus must be careful not to transmit this virus to others. bring up There are many legal documents to prove the duty of the government against communicable diseases in domestic and international laws and regulations, which should be reviewed based on them and legal bases.

Keywords: Damage, Performance Guarantee, Government, People, Infectious Diseases

1*. Corresponding author. Assistant Professor of Jurisprudence and Law Department, Payam Noor University, Tehran, Iran. The author is responsible
hosain_esmaily@pnu.ac.ir

2. Master's student in private law, Aligudarz Branch, Islamic Azad University, Lorestan, Iran

seyadyadollahsalehpoor389@gmail.com

3. Faculty member of Payam Noor University, Tehran, Iran

s.m.moosavi@pnu.ac.ir